

Marjan Unger en Maarten Versteeg:

‘Sieraden moet je niet in hokjes willen duwen’

Ellen de Vries

Toen kunsthistorica en publiciste Marjan Unger ruim een jaar geleden promoveerde op het onderwerp ‘Sieraden in Context’, deed ze dat vooral voor zichzelf. Ze had al het omvangrijke werk ‘Het Nederlandse sieraad in de 20ste eeuw’ gepubliceerd, en daar wilde ze graag een proefschrift uit distilleren. “Ik dacht dat er misschien een handjevol anderen echt geïnteresseerd zouden zijn in een wetenschappelijke publicatie over dit onderwerp”, blikt ze terug. Maar ze vergiste zich: de enkele honderden exemplaren die ze van het proefschrift had laten drukken, waren zó weg, en kort geleden werd ze benaderd door Maarten Versteeg, industrieel ontwerper en sieradenmaker, die dóór haar proefschrift een stap verder was gekomen in zijn vak, zo bedankte hij haar. *Edelmetaal* besloot hen beiden aan tafel te vragen voor een gesprek over ‘sieraden in context’.

De 5 waarden van een sieraad

In haar proefschrift definieert Marjan Unger vijf waarden die aan een sieraad kunnen worden toegekend:

1. de artistieke of visuele waarde
2. de historische waarde
3. de maatschappelijke waarde
(het sieraad als onderdeel van iemands sociale identiteit)
4. de persoonlijke en emotionele waarde
5. de materiële en financiële waarde

Edelmetaal: Marjan, even in heel grote lijnen, waar gaat je proefschrift over?

Marjan Unger: "Het onderwerp van mijn proefschrift is een multidisciplinaire beschouwing van het sieraad, oftewel: vanuit welke hoeken kun je een sieraad allemaal belichten? Wat maakt een sieraad tot een sieraad en wat geeft dit betekenis, voor de maker, de drager en de beschouwer? Bij het schrijven van mijn eerste boek over sieraden, 'Het Nederlandse sieraad in de 20ste eeuw', was ik er al snel achtergekomen dat heel veel andere publicisten het weliswaar over 'het sieraad' hadden, maar dat er eigenlijk nooit goed gedefinieerd was wat daar nu precies onder verstaan wordt. Dat heb ik in kaart willen brengen."

Maarten Versteeg: "Dan moet je wel heel gedreven zijn, om tegen je pensioenleeftijd aan nog jarenlang onderzoek te gaan doen...!"

Marjan: "Dat viel wel mee: ik heb het proefschrift in een jaar tijd geschreven. Dat kwam omdat ik voor 'Het Nederlandse sieraad' al zo ongelooflijk veel voorwerk had gedaan. Voor dat boek wilde ik de hele sieradengeschiedenis van Nederland van de 20e eeuw in kaart brengen, vooral om dat zinkende cultuurgoed te behouden. Veel ontwerpers en kunstkenners vinden dat er eigenlijk niets van belang gemaakt was vóór Gijs Bakker en Emmy van Leer-sum, maar dat is natuurlijk onzin! Rond 1900 kon je ook modern zijn met je sieraden – of juist bewust niet. En kijk alleen eens naar de oorlogsperiode, waarin bijvoorbeeld armbanden van kwartjes werden gedragen. Dat zegt iets over die

Maarten Versteeg (31) en Marjan Unger (65): "Er is een relatie tussen wat iemand maakt en wat anderen vóór hem gemaakt hebben, en die relatie is niet vrijblijvend."

Foto: Bart van der Voort

→

In elkaar gedraaide armband van Brech; de maker is zich bewust van de historische context waarbinnen deze past, zelfs al weet de drager hier niets van.

tijd en dat mag niet verloren gaan! Juist de historische context van sieraden is ongelofelijk belangrijk.

Het schrijven van dát boek heeft me wel heel veel tijd en inspanning gekost, juist vanwege het onevenwichtige materiaal dat er beschikbaar was. En natuurlijk heb ik daarbij keuzes moeten maken: wat neem ik wel op en wat niet? In mijn proefschrift heb ik dat verder uitgewerkt: waarom heb ik destijds juist dié selectie gemaakt? Hoe heb ik blijkbaar zelf 'het sieraad' gedefinieerd? Uiteindelijk ben ik gepromoveerd op zowel 'Het Nederlandse sieraad' als op het bijbehorende proefschrift, dat als essay is toegevoegd aan het boek."

Edelmetaal: Bij je promotie heb je de complete eigen collectie sieraden uit de 20e eeuw die je samen met je man Gerard had opgebouwd in de loop van decennia, aan het Rijksmuseum geschonken. Vijfhonderd stuks maar liefst. Waarom?

Marjan: "Om twee redenen: om te zorgen dat dit erfgoed niet wéér wegzakt, en om de collectie breed toegankelijk te maken. Het Rijksmuseum heeft straks bij de heropening een hele afdeling '20e eeuw', met presentaties per tijdvak. Daar wil ik heel graag sieraden bij hebben, want dan worden ze dus mooi in historisch perspectief geplaatst.

Dat we deze schenking ten tijde van mijn promotie hebben gedaan, komt doordat ik – vanwege mijn werk als publiciste – na-

tuurlijk wel snapte dat zo'n schenking publiciteit zou opleveren, waarop mijn proefschrift dan meteen zou kunnen meeliften. En dat gebeurde ook inderdaad: ik heb héél veel interviews gegeven in die tijd, tot aan de wetenschapsbijlage van NRC aan toe! En daarbij ging het me dus niet om mij als persoon, maar om aandacht voor mijn onderwerp: sieraden."

Edelmetaal: Maarten, jij schreef ons dat je onder de indruk was van Marjans proefschrift, dat het jouw werk in een andere context heeft geplaatst. Kun je dat uitleggen?

Maarten: "Het leuke is dat Marjan niet schrijft vanuit het maken van een sieraad, maar vanuit de beschouwende kant. Dat is dus al een andere invalshoek dan ik normaliter heb. Daardoor ben ik me de relatie beter gaan realiseren tussen wat ik zelf maak en wat anderen vóór mij gemaakt hebben, maar ook met de tijdgeest waarin ik mijn sieraden maak. Een voorbeeld: wij maken in ons atelier een armband die bestaat uit twee in elkaar draaiende delen (foto). Dan vind ik het belangrijk om te weten dat vóór mij mensen als Bruno Ninaber en Jan Matthesius ook al dergelijke armbanden maakten. Van andere materialen, weliswaar, en op een andere manier (zij maken eerst de twee helften en schuiven die dan in elkaar, wij maken de hele armband in één keer), maar het is al eens gedaan. Ik ken dus mijn plek ten opzichte van de geschiedenis. Dat maakt het sieraad er niet anders op, natuurlijk, maar wel hoe ik er als ontwerper in sta. Ik denk er bijvoorbeeld nóg meer over na: waarom doe ik het nou eigenlijk zoals ik het doe? Hoe verhoudt zich dat tot mijn voorgangers én tot de tijd, begin 21e eeuw, waarin in werk? Hoe voeg ik iets toe aan de traditie? Geen drager die dat hele proces ooit zal kennen, en dat hoeft ook niet. Maar voor mij is het belangrijk om iets toe te voegen aan de sieradengeschiedenis. Ontwerpen is een soort innerlijke drang, dat doe je als kunstenaar toch wel. Maar daarbij moet je je realiseren dat je een verantwoordelijkheid hebt in een breder, historisch kader."

Marjan: "Exact. Ik begrijp helemaal wat je bedoelt! Het kunstonderwijs, de media, exposities, ... ze maken ons allemaal wijs dat alles wat ze tonen, nieuw is. Maar dat is natuurlijk onzin: alles is al eens bedacht.

Foto: Bart van der Voort

Marjan Unger

Kunsthistorica en publiciste Marjan Unger is gespecialiseerd in eigentijdse vormgeving en mode in het algemeen, en in 'het sieraad uit de 20e eeuw' in het bijzonder. Zij schreef hierover zowel een vuistdik naslagwerk als een proefschrift.

Marjan was jarenlang actief in het kunstonderwijs in Nederland, aanvankelijk bij de Rietveld Academie, later aan het Sandberg Instituut. Zij publiceerde veelvuldig en was onder andere hoofdredacteur van *Morf*, een uitgave voor kunstacademiestudenten.

Al heeft Marjan recentelijk de pensioengerechtigde leeftijd bereikt, zij geeft nog veelvuldig lezingen in binnen- en buitenland en verzorgt jureringen en beoordelingen van eindexamenwerk. Zo zit zij onder andere in de jury van de SIERAAD-ontwerpwedstrijd New Traditional Jewellery.

Marjan Unger: 'Uniciteit is sterk overgewaardeerd. Mensen vinden het ook leuk om ergens bij te horen en zichzelf niet apart te zetten.'

De geschiedenis van het sieraad beslaat ruim 120.000 jaar, kun je het je voorstellen? En sieraden worden sinds die tijd gedragen om en aan zo'n beetje dezelfde lichaamsdelen. Dus ze hebben ook in grote lijnen dezelfde basisvormen. Ik zeg dus: kom nou eens los van dat hijgerige en kijk naar de constanten: welke behoeften van mensen spelen er, door die lange geschiedenis heen? En stel dan vast wat er écht zo wonderlijk is: dat mensen blijkbaar in staat zijn om telkens opnieuw te blijven variëren op de bestaande vormen en motieven."

Maarten: "Ik heb die input van de geschiedenis ook echt nodig om zelf te kunnen blijven ontwerpen. Ik ga regelmatig naar musea, niet om dan thuis meteen achter mijn werkbank te gaan zitten en iets 'na te maken', maar om geïnspireerd te worden. Je doet natuurlijk voortdurend indrukken op die later op één of andere manier hun weerklink vinden in je werk, maar musea en exposities zijn superstimuli."

De Code'ring (of Codéring) van Brech: de naam van de partner is leesbaar of niet, geheel conform de tijdgeest, waarin een huwelijk niet meer in beton is gegoten.

Marjan: "Daar ben ik wel benieuwd naar: hoe jij in je sieraden overweg kunt met de enorme veranderingen die plaatsvinden in dit tijdvak, op economisch, financieel, sociaal, religieus en zelfs medisch vlak. Het is zó'n ongelofelijk spannende tijd... Ik ben nog van de generatie die geloofde in de maakbaarheid van de wereld, maar die staat inmiddels helemaal op de helling! Wat doe je daarmee, als kunstenaar?"

Maarten: "Het thema flexibiliteit speelt bijvoorbeeld een belangrijke rol in mijn sieraden. Kijk maar eens naar deze Code'ring (foto), die vaak gedragen wordt als relativering. Hij bestaat uit zeven smalle ringetjes, die je tegen elkaar aan draagt. Draag je 'm 'goed', dan is de naam van je geliefde leesbaar; de ringetje klikken dan met miniatuur-magneetjes aan elkaar. Maar je kunt 'm ook 'door elkaar' dragen, en dan kun je de naam dus niet lezen. Tenslotte is een huwelijk in onze tijd niet meer in beton gegoten..."

Daarnaast denk ik dat juist deze onzekere tijd schreeuwt om vaste waarden, en dat juist eeuwenoude ambachten die bevestigen. Vakmanschap is een vaste, zekere waarde. Dat probeer ik dus met mijn sieraden uit te stralen."

Marjan: "In heel het Dutch Design zie je een duidelijke herwaardering van het ambacht, wat luid gecommuniceerd wordt, maar Schoonhoven blijft daarbij achter. Die realiseren zich nog niet dat ze goud in handen hebben."

Maarten: "En juist in dit digitale tijdperk: hoe immateriëler de wereld wordt, hoe meer waarde mensen gaan hechten aan de andere kant: eerlijke materialen, echt vakmanschap. Waarbij je het ambacht moet koppelen aan de beschikbare hedendaagse technieken. Lasersnijden, draadvonken, Rapid Prototyping, ... het is allemaal een onderdeel van wat we 'het

ambacht' noemen. Want je werkt nog steeds met je handen."

Marjan: "Exact! De computer is in feite ook gewoon een stuk gereedschap. Eén van de stukken gereedschap."

Maarten: "Temeer omdat 'machinaal' al lang niet meer synoniem is van 'eenheidsworst'. Wij hebben bijvoorbeeld ringen van technisch keramiek, die in kleine series geproduceerd worden."

Marjan: "Uniciteit is sowieso sterk overgewaardeerd. Mensen vinden het ook leuk om ergens bij te horen en juist niet zichzelf apart te zetten. Veel mensen willen met hun sieraad graag onderscheidend zijn *binnen* een bepaalde groep.

Ik vind het trouwens heel interessant om te horen dat jij werkt met technisch keramiek. Want dat is ook een tendens die je nu ziet plaatsvinden: het ontwikkelen van nieuwe materialen voor sieraden. Goud is op dit moment heel erg duur, maar uiteindelijk ook beperkt voorhanden, en dat begint door te dringen. Zoals in de textiel al jaren geleden 'mengvormen' tot stand kwamen, bijvoorbeeld van zijde met synthetische vezels, om een optimale draagkwaliteit te bereiken, zo zie ik dat nu bij de sieraden opkomen. En dat kan niet alleen leiden tot heel spannende mengsels en materialen, maar misschien ook wel tot nieuwe functionaliteiten. Je draagt driekwart van de sieraden heel direct óp je lijf; daar moet je dan toch iets mee kunnen? Als nu bijvoorbeeld al medicijnen kunnen worden toegediend via pleisters op het lichaam, dan moeten sieraden toch ook dergelijke mogelijkheden bieden? Maar tot nu toe heb ik alleen nog maar gehoord van zogenaamd geneeskrachtige edelstenen..."

Maarten: "Aan de TU Eindhoven, waar ik freelance werk, onderzoeken we momenteel hoe we elektronica kunnen integreren

→

in materialen die dicht op de huid gedragen worden. Je moet je alleen wel altijd afvragen: doen we dit omdat het kán of omdat het meerwaarde heeft?

Verder experimenteren mijn partner en ik op dit moment met een sieraad dat oplost als je het op je huid draagt. Ons atelier is namelijk min of meer laboratorium, waar we graag experimenten doen met nieuwe materialen en concepten; een oplosbaar sieraad druist natuurlijk regelrecht in tegen de gangbare duurzaamheid van sieraden. Ik weet niet of we dit ooit daadwerkelijk op de markt gaan brengen, maar we proberen het uit – alleen al voor onszelf.”

Marjan Unger: ‘Juweliers moeten wel hun nek blijven uitsteken; anders is het de dood in de pot.’

Edelmetaal: Met dergelijke nieuwe materialen wordt de scheidslijn tussen sieraad en bijou waarschijnlijk nog lastiger te bepalen dan nu al het geval is...

Marjan: “Ik ben sowieso niet voor dergelijke afscheidingen; het is de natuurlijke gang van zaken dat al die ‘categorieën’ sieraden naar elkaar toe groeien. Als ik ergens wars van ben, is het wel van hokjesdenken, en juist dat gebeurt in sieradenland nog veel te veel. ‘Dit is een galeriesieraad, dat een juwelierssieraad, dat weer een modesieraad’, ... Hoezo? Al die ‘groepen’ sieraden hebben bepaalde waarden, en die heb ik nu juist expliciet gemaakt in mijn proefschrift (zie pag. 33, red.). De belangrijkste is de persoonlijke waarde die een sieraad voor iemand heeft. En juist die kun je er als maker niet in leggen; die ontstaat in de praktijk. Dat kan dan net zo goed een antieke gouden erfstukring zijn als een modern kunststof objectsieraad.

Het op één na belangrijkste aspect van een sieraad is vaak de historische waarde; die wordt vooral duidelijk met terugwerkende kracht. Makers en producenten zouden bewuster kunnen inspelen op sociale en culturele veranderingen in hun eigen tijd. Het is een open vraag wie dat het beste doen.”

Maarten: “Je ziet nu bijvoorbeeld gebeuren dat bekende sieradenmakers opeens met kralen gaan werken. Vanuit de ontwerpwereld is lang neergekeken op ‘de kralenrijgers’, en nu gaan gerenommeerde kunstenaars ermee aan de haal... Om maar aan te geven dat hokjes inderdaad niet werken.”

Edelmetaal: Hoe komt het toch dat de gemiddelde Nederlandse consument niet echt ‘in’ lijkt voor spannende, vernieuwende sieraden? En hebben juweliers daarin een opvoedende taak, vinden jullie?

Marjan: “De meeste mensen durven gewoon hun nek niet uit te steken; ze conformeren zich aan de sociale groep waar ze bij willen horen, en dat is prima. Daarom zijn verzamelconcepten zoals Pandora zo succesvol – als ze dat nog steeds zijn tenminste, maar anders komt er wel weer een ander, soortgelijk concept: mensen kunnen zich een klein beetje onderscheiden, maar binnen een veilige marge.”

Maarten: “Je kunt als sieradenmaker of -verkoper niets opleggen natuurlijk, maar mensen kunnen wel groeien in hun smaak. En dat kun je bewerkstelligen door je werk regelmatig en op verschillende plekken te laten zien. Bijvoorbeeld op SIERAAD, dat ik een heel goed platform vind voor de relatief beperkte doelgroep die er nu eenmaal is voor de wat ‘spannender’ sieraden.”

Marjan: “Juweliers willen vooral een goede boterham verdienen – en dat is logisch. Die kun je dus niet vragen om ‘riskante’ sieraden in te kopen, om zo eventueel hun klantenkring wat ‘op te voeden’. Dat is hun taak niet. Vergelijk het maar met Albert Heijn: pas nu er vraag komt uit de markt, verschijnen er steeds meer biologische producten in de winkels. Dát is de volgorde, niet andersom. Wat juweliers wel kunnen doen, is nieuwe ontwikkelingen tonen waar ze zelf warm voor lopen, en die met enthousiasme presenteren. Ze moeten natuurlijk wel hun nek blijven uitsteken; anders is het de dood in de pot.”

Maarten: “Sieraden zoals die van ons hebben ook vaak meer tijd nodig dan ‘standaard’ sieraden. De Code’ring hebben we bijvoorbeeld al vijf jaar in de collectie; hij begint nu pas goed te lopen. Ik heb het geluk dat ik me kan permitteren om zo’n ontwerp ook gewoon een paar jaar ‘in de etalage’ te laten liggen; ik hoef daar niet uitsluitend van te leven, ik werk ook nog aan de universiteit. Maar juweliers moeten gewoon omloopsnelheid halen.”

Marjan: “Ik vind dat SIERAAD wél bijdraagt aan het ‘opvoeden’ van sieradenliefhebbers. Dat is uitgegroeid tot een evenement van betekenis, dat jaarlijks duizenden bezoekers trekt, die gemiddeld zo’n vijf uur rondstruinen. Dan kun je veel zien hoor, in die tijd!

Bovendien trekt SIERAAD veel media-aandacht; zo wordt een nog veel groter publiek bereikt dan alleen de daadwerkelijke bezoekers. Ik draag dat evenement dan ook een heel warm hart toe!”

Edelmetaal: Worden sieradenmakers in Nederland voldoende gestimuleerd om conceptueel te denken en ‘echte kunst’ te maken?

Marjan: “Kunst maken gebeurt altijd vanuit een innerlijke drang: die heb je of die

Foto: Bart van der Voort

Maarten Versteeg

Industrieel ontwerper (afgestudeerd aan de TU Delft) en sieradenmaker Maarten Versteeg runt samen met zijn vrouw Brechje atelier Brech in Delft. Hier bedenken en maken ze experimentele sieraden, die niettemin – onder meer vanwege de materiaalkeuze: veel edelmetaal – worden verkocht via de ‘reguliere’ sieradengaleriën en een beurs als SIERAAD, waar ze dit jaar voor de vierde keer staan.

Daarnaast werkt Maarten twee dagen per week als hoofd Wearable Senses aan de faculteit Industrial Design van de TU Eindhoven.

Maarten Versteeg: ‘Ontwerpen is een innerlijke drang, maar daarbij moet je je realiseren dat je een verantwoordelijkheid hebt in een breder, historisch kader.’

heb je niet. Heb je die niet, dan kun je nog steeds prachtige sieraden maken, waarmee je heel veel mensen heel blij maakt. Dus daar is helemaal niets mis mee. Ik vind dan ook dat op de Vakschool het ambacht centraal moet blijven staan, en niet zozeer ‘het conceptuele denken’. Kom op zeg, die kinderen zijn 16 als ze op de Vakschool komen; dan heb je toch nog weinig te melden?”

Maarten: “Ik vind ook dat het ambacht, het met je handen werken, er eerst helemaal goed in moet zitten. Van daaruit kun je dan gaan experimenteren – als dat je diepste wens is. En anders dus gewoon niet. Leer de studenten dus exploreren, met nieuwe materialen, uit andere vakgebieden, ... De conceptuele laag komt dan eventueel later wel.”

Marjan: “Ik constateer een heel ander, breder probleem dan een eventueel gebrek aan conceptueel leren denken: het Nederlandse onderwijs is uitgehold. Het is té gestroomlijnd geworden: de studenten hebben X jaar voor een X-aantal vakken, en daarnaast is nauwelijks ruimte meer voor experimenten of de ontwikkeling van een speciaal talent. Daardoor kunnen de docenten hun vak niet meer lekker overbrengen: ze zitten in een keurslijf geperst. Dus de eerste vraag die je moet stellen, is: wat willen we nou met z’n allen op het gebied van (sieraden)onderwijs? Waar zijn we sterk in en waar zijn we juist vastgelopen? En wat is er dus nodig? Pas als je die vragen beantwoord hebt, ben je bewust bezig met het opleiden van het talent van de toekomst!”

Voor meer informatie:

Het proefschrift van Marjan Unger is te downloaden van de site van de Universiteit van Leiden: <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/15121>.

‘Het Nederlandse sieraad in de 20ste eeuw’ is uitverkocht, maar nog wel via antiquariaat of tweedehands te verkrijgen.

Maarten: info@brech.nl, www.brech.nl

